

НЕКИ ПРОБЛЕМИ МОБИЛИЗАЦИЈЕ У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА

Међу многобројним чланцима који се последњих година баве проблемима будућег рата највећи број разматра питања употребе стратeгиских, оперативних и тактичких јединица у новим условима, организацију и формацију јединица и слично, док се веома мало или никако не разматрају проблеми који се односе на мобилизацију оружаних снага,¹⁾ мада извршење почетног оперативског плана умногоме зависи од успешно извршене мобилизације. Иако је разумљива извесна резервисаност у изношењу гледишта о тим осетљивим проблемима, ипак се намеће потреба за теоретским разматрањем неких од ових проблема и изналагањем најцелисходнијих начелних решења, која се, у зависности од конкретних услова, могу применити у свакој земљи, без обзира на њено друштвено уређење, величину, пространство, политичко-стратешке циљеве итд.

Мобилизација оружаних снага биће условљена у првом реду карактером будућег рата и физиономијом борбених дејстава. Пре него што дођемо до неких закључака о томе како ће изгледати мобилизација у будућем рату, осврнућемо се на извршење мобилизације у ранијим ратовима и размотрити промене које се у томе могу очекивати услед дејства новог оружја.

Због наглог развоја производних снага, материјална основа за вођење рата већ у другој половини XIX, а особито почетком XX века, проширила се до огромних размера, не само по обиму (пространству), него и по интензитету (дуготрајности, величини ратних губитака и трошењу огромних количина материјала), тако да је већ Први светски рат био примио одлике свеобухватног рата. Тенденција ширења ове основе, како по обиму тако и по интензитету, наставила се и у току Другог светског рата. Док је у Првом светском рату учествовало 36 држава са око 800 милиона становника, дотле је Други светски рат обухватио 61 државу са око две милијарде становника. Осим тога, док се Први светски рат водио на територији 14 земаља и углавном у Европи, операције у Другом светском рату изводиле су се на тери-

¹⁾ У даљем излагању употребљаваћемо само израз „мобилизација“, под којим треба подразумевати прелаз оружаних снага из редовног стања и мирнодопског састава на ратну организацију и формацију армије и спремност за вођење рата.

торији 40 земаља у Европи, Азији и Африци. С разлогом се може очекивати да ће ова тенденција и даље постојати и да ће будући рат бити још свеобухватнији од претходних, како по броју земаља учесница тако и по броју ангажованих људи и количини употребљивих материјалних средстава.

Ова тенденција је имала великог утицаја и на мобилизацију оружаних снага, и, док је уочи Првог светског рата укупна јачина армија свих зараћених земаља износила око четири милиона војника, дотле је мобилизацијом у оружане снаге тих земаља увршено још око 6 милиона војних обвезника. Дакле, на два кадровца просечно су мобилисана три војна обвезника, а постојала је тенденција да се тај однос и повећа. У том смислу карактеристичан је пример бивше југословенске војске, која је уочи Другог светског рата, према неким подацима, требала да мобилише 17 војних обвезника на једног кадровца. Ова тенденција је била условљена потребом да се од бројно малих кадровских армија, путем мобилизације, формирају што јаче оружане снаге. Зато је сасвим реално претпоставити да ће такве тенденције доћи до изражаја и у будућем рату, да ће мобилизација бити још свеобухватнија и сложенија, и да ће постојеће јединице и установе морати да приме у свој састав многобројне и разноврсне људске и материјалне ефективе. Из тога произилази и најбитније питање мобилизационог система сваке државе — на који начин, на оглас мобилизације, извршити најцелисходније интерполирање многобројне обвезничке масе, пописних материјалних средстава и стоке, да би се из мале кадровске армије што пре створила неколико пута већа и довољно ефикасна ратна армија.

Познато је да је Немачка у Другом светском рату, благодарећи надмоћности у авијацији и оклопним снагама, успела да изненадним нападом, без објаве рата, присили неке државе да капитулирају још пре завршене мобилизације. Рат у Кореји и агресија против Египта отпочели су исто тако без претходне објаве непријатељства. Зато се може претпоставити да ће и будући рат, благодарећи новим борбеним средствима, отпочети без објаве рата и да ће агресор тежити да изненадним ударом по најважнијим политичким, привредним, саобраћајним и војним центрима омете извршење мобилизације нападнуте земље и спречи извођење концентрације и стратеског развоја оружаних снага. У будућем рату, дакле, не треба рачунати да ће почетним ратним дејствима претходити, као у ранијим ратовима, јасно одређени и одвојени периоди — предмобилизационоски, мобилизационоски, концентрационоски и период стратеског развоја, већ ће се те радње спроводити једновремено, тј. док један део оружаних снага буде водио борбу, други ће се мобилисати, трећи бити у покрету и т.сл. Међутим, то указује и на чињеницу да ће процес извршења мобилизације бити још сложенији и тежи, поготово ако се узме у обзир и могућност употребе АВХ оружја.

*

Извођење мобилизације може се ометати у првом реду дејством брзих јединица, које би, у садејству са ваздушнодесантним јединицама и уз масовну подршку авијације, извршиле брзе и дубоке продоре у територију противника. Савремена авијација ће моћи, захваљујући повећаној брзини и савршенијем наоружању, ефикасније да извршава самосталне задатке, а ваздушнодесантне јединице ће моћи да се употребе на знатно већој дубини и да буду далеко ефикасније подржаване него у Другом светском рату када су углавном коришћене за извршење тактичко-оперативних задатака у садејству са трупама које су нападале с фронта.²⁾ Поред тога, употреба атомског оружја и разноврсних ракета, а нарочито оних великог домета, омогућиће агресору извршење изненадних и масовних напада на важне циљеве на било којој тачки територије нападнуте земље, са циљем дезорганизовања мобилизације снага и средстава за вођење рата и паралисања свих настојања браниоца за пружањем јачег и организованог отпора.

Те чињенице указују на то да у рату са евентуалном употребом АБХ средстава треба предузети читав низ мера ради обезбеђења брзине и безбедности извршења мобилизације, ради заштите људских и материјалних извора на читавој територији земље од евентуалних напада, као и ради њихове благовремене евакуације у случају изненадних продора брзих јединица и бачених ваздушних десаната. Такође је потребно организовати људске и материјалне изворе као и остале снаге које, у случају рата, треба да обезбеде претварање целе земље у војни логор, у коме ће сви способни грађани, оба пола, према својим способностима обављати функције које су им још у редовном стању одређене. Организација оружаних снага треба да је тако постављена да оне, у случају избијања рата, претстављају основну и најважнију компоненту наоружаног народа, да могу да врше складно повезивање снага на фронту са онима у позадини и да буду у стању да и у условима употребе АБХ средстава обезбеде извршење мобилизације и почетног операциског плана.

С обзиром на развој наоружања и карактер савременог рата постоје различита гледишта у погледу најцелисходнијег система мобилизације. По мишљењу неких писаца (које је прилично усамљено) оружане снаге треба да буду организоване по систему релативно мале професионалне војске, што би са гледишта бојне готовости било најбоље, јер би отпала потреба за извршењем мобилизације, а јединице би се могле тренутно ангажовати. Међутим, ниједна земља није

²⁾ То је углавном била последица ограничених могућности ваздушних десаната за самостално вођење борбе, јер им се благовремено нису могли упутити појачања, дотурити материјална средства и обезбедити евакуација. Из тих разлога у Другом светском рату спуштени ваздушни десанти били су најчешће ликвидирани, уколико у року од 6 до 48 часова, зависно од њихове јачине, нису успели да се споје са трупама које су дејствовале с фронта.

у могућности да у редовном стању држи оружане снаге такве јачине која би задовољила и ратне потребе. С таквим оружаном снагама, без обзира на јачину наоружања којим располажу, не би било могуће водити дуготрајан рат, какав се у будућности може очекивати. И поред очигледних недостатака оваквог система, присталице овог гледишта сматрају да ће ипак у будућем рату одлучујућу улогу одиграти бројно мале али добро наоружане армије професионалног типа, јер претпостављају да ће будући рат бити краткотрајан услед употребе атомског оружја и да ће у њему главну реч играти техника („рат притиском на дугме“ и сл. теорије). Овај систем, дакле, не узима у обзир претпоставку да ће будући рат водити масовне армије, снабдеване и класичним и атомским наоружањем, нити предвиђа предузимање потребних мера за извођење мобилизације у новим ратним условима.

По другом гледишту оружане снаге треба организовати по систему кадровске армије и опште војне обавезе, тако да кадровске јединице и установе послуже као језгра за формирање ратне армије. Добра страна оваквог решења је у томе што омогућава формирање масовне ратне армије која располаже бројним резервним саставом и која је способна за вођење дуготрајног рата, а основни недостатак му је у слабљењу бојне готовости оружаных снага за све време трајања мобилизације, јер ће у том периоду кадровске јединице и установе бити у већој или мањој мери рашчлањене да би послужиле као језгро за пријем у ратну армију војних обвезника, пописаних материјалних средстава и стоке. Ово слабљење бојне готовости може да буде катастрофално за нападнуту земљу ако агресор отпочне ратне операције без објаве рата (а највероватније је да ће он тако и поступити) и постигне изненађење, тако да операције агресора и мобилизација браниоца отпочну у исто време. Овај недостатак се може донекле ублажити тиме што би се у пограничним зонама и на неким осетљивим тачкама држале јединице за заштиту мобилизације, као и држањем делова авијације, флоте и неких других јединица са специјалним задацима, које би још у редовном стању биле ратног састава и способне за брзу интервенцију. Но, ипак се не може очекивати да ће се овај, релативно мален број јединица, предвиђених за заштиту мобилизације, моћи успешно супротставити продорима брзих јединица и ваздушним десантима баченим у дубину нападнуте земље. Овакав начин заштите мобилизације био је довољно ефикасан само до Првог светског рата, а чињеница је да и данас блоковске снаге располажу потпуно опремљеним јединицама ратног састава намењеним да у случају рата узму учешћа у почетним дејствима и послуже као заштита мобилизације нових јединица.

По трећем мишљењу, које у извесном смислу претставља комбинацију претходна два, ратна армија би се састојала од мање кадровске армије, која би још у редовном стању била ратног састава, и милиције, чије би се јединице и установе формирале од обвезничке масе, пописаних материјалних средстава и стоке на начин предвиђен

општим мобилизациским планом. Овај систем омогућава моментану употребу свих јединица кадровске армије у случају изненадног напада агресора, и тиме истовремено обезбеђује не само ефикасну заштиту мобилизације јединица и установа милициске војске, него и заштиту целокупног ратног потенцијала земље. Осим тога, организовањем милициске војске отпале би и многе друге слабости које су се испољавале при мобилизацији масовне армије, као што су многобројни и масовни покрети војних обвезника, пописаних материјалних средстава и стоке и њихова концентрација на мобилизациским просторијама, спорост у извршењу мобилисања због издавања индивидуалне опреме обвезницима итд. Слабости овог система су у томе што би мобилизација милициске војске, без учешћа дела кадровске армије, текла споро, постојала би знатна разлика у квалитету јединица кадровске и милициске војске и т.сл. Осим тога, овакво решење захтева одређен начин дислокације мирнодопских јединица (у базама, на важним правцима и сл.) и посебне поступке у погледу одређивања места мобилизације нових јединица, начина и места чувања опреме, места обучавања војних обвезника, начина служења војног рока итд. Но, и поред свих тих слабости, неке земље су усвојиле ово решење које се у пракси своди на држање оперативне и резервне армије.

Треба имати у виду да се Први светски рат завршио употребом авиона и тенкова као нових борбених средстава, а Други светски рат, који је отпочео масовном употребом ових средстава, завршио се употребом атомске бомбе као новог борбеног средства. Зато се може очекивати да ће следећи рат (уколико човечанство дозволи да до њега дође, јер он може донети општу катастрофу) управо почети атомским бомбама, те је потребно припремити такав механизам извршења мобилизације, који ће омогућити да се одједном, скоро аутоматски („притиском на дугме“) све стави у покрет — и противавионска одбрана (ПАО) и делови армије намењени за заштиту мобилизације, и резервни састав армије. Да би се на овај начин нападнута земља могла супротставити агресору, потребно је, пре свега, да сваки њен грађанин још у редовном стању буде упознат са својим обавезама и поступком у случају мобилизације или изненадног напада агресора. Свака неизвесност у овом погледу, неорганизовани покрети становништва, недовољна безбедност и т. сл. могу имати тешких последица, — што је најбоље потврдила пракса Другог светског рата.

Извршење мобилизације зависи од низа услова који су за разне земље врло различити, тако да се може рећи да нема две државе са апсолутно истим условима. Зато су и мобилизације досада извођене у разним земљама на различите начине, па ће то вероватно бити и убудуће. Тако се мобилизација може изводити путем постепеног активирања јединица још пре почетка рата, што се у недавној прошлости показало погодним и за нападача и за браниоца. Даље се може вршити једновремено мобилисање целокупне почетне ратне армије, што је најчешће примењивао бранилац. У том се случају овај начин извођења мобилизације може сматрати најтежим, јер се период мобилизације поклапа са почетком рата. Најзад се и мобилизација може

вршити по етапама у току рата, што су у току Другог светског рата примењивале оне земље чије су територије биле изван ратних дејстава.

Зависно од циљева политике, начина вођења рата, јачине противника итд., ратна армија може бити најјача у почетку, у току или на завршетку рата, — што се регулише ратним планом. Решење овог питања знатно утиче на обимност мобилизације, а такође и на систем који ће се применити за мобилизацију почетне ратне армије.

При извођењу мобилизације у току Другог светског рата у многим земљама су војни обвезници најчешће прелазили дуг пут од својих кућа до јединица где су имали ратни распоред. Некада су та отстојања износила и до 100 километара, па су била потребна 2—3 дана путовања док обвезник не стигне у своју јединицу. Ти покрети великог броја ненаоружаних обвезника, као и превожње железницом, често су били ометани, а некада и спречени од стране непријатељске авијације, брзих јединица, авио-десантних јединица и пете колоне. Формирање јединица величине пука обично је вршено на једном месту, тако да је цео пук размештен и формиран на релативно малом простору, који би могао бити захваћен дејством једне атомске бомбе од 20 КТ. Задржавање пука на месту мобилизације било је релативно дуго (2—8 дана), а зависило је од рода војске, величине дела из мирнодопске армије и брзине пристизања војних обвезника.

Очигледно је да се у савременим условима наведени начини мобилисања не би могли примењивати нити би се смело рачунати на превожње војних обвезника железницом. Наведене незгоде најлакше би се отклониле попуном ратних јединица на строго територијалном принципу, што би се могло применити у свим оним државама у којима то национални, социјални и други услови дозвољавају. Тако би се обвезници могли прикупити у јединице формиране по водовима и четама у својим местима становања, па онда прикупити на месту мобилисања батаљона, где би се већ налазили команда батаљона, неке специјалне јединице, превозна средства и колективно наоружање. Батаљоне, свакако, не би требало сакупљати на месту где се налази команда пука са приштапским јединицама. Команда пука би само одржавала сигурну везу са командама потчињених батаљона и издавала би им потребна наређења за покрет, било да батаљони треба да уђу у састав колоне пука, било да се крећу као засебни, самостални ешелони. Да би се мобилисање нижих јединица могло извршити по водовима или четама (зависно од постојећег броја обвезника), потребно је да и чување опреме буде децентрализовано, а познато је да је у Другом светском рату опрема обично чувана у магацинима укупно за цео пук (одвојено муниција, одвојено погонско гориво, а посебно остала опрема).

С обзиром да и начин чувања опреме зависи у првом реду од места формирања јединица и установа, као и брзине којом се мобилизација жели постићи, то се при одређивању места и начина чувања опреме за ратне јединице могу применити различита решења. Тако се опрема може чувати код мирнодопских јединица и установа, или

(као што то неке земље чине) у посебним складиштима-центрима, или код војнотериторијалних органа, или органа цивилних власти (обично извршних).

Поред тога, постоји још једно решење за чување индивидуалне опреме (коме су неке земље прибегле), а то је: војном обвезнику, који је добио ратни распоред, предати на чување целокупну његову личну опрему (одећу, обућу, лично наоружање, па чак и муницију). Добре стране овог решења су у томе што се не губи драгоцено време око издавања опреме (изношења те опреме из мирнодопских магацина и њене деобе обвезницима, затим пресвлачења обвезника, паковања, предаје и враћања цивилног одела породицама мобилисаних обвезника итд.), што је опрема децентрализована те не може бити сва уништена при евентуалном изненадном нападу из ваздуха и што се постиже уштеда у магацинском простору и особљу које ради по складиштима. Чим сазнају за мобилизацију, обвезници се одмах облаче у војне униформе и крећу ка местима формирања јединица, при чему имају првенство у коришћењу превозних средстава и комуникација. А ако су наоружани и ако одмах буду формирали ниже јединице, онда и мање групе обвезника одмах добијају и борбену вредност јединице, те се могу супротставити непријатељским падобранцима, диверзантским групама и другим акцијама, или могу ступити и у борбу ако их непријатељ на неким местима својим брзим продорима спречава да стигну на одређено место. Уколико нема услова за потпуну примену овог принципа, пожељно је да бар све старешине из резерве буду у могућности да се одмах код својих кућа опреме и наоружају, пошто су они и по своме позиву обавезни да се одмах по огласу мобилизације или отпочињању непријатељства појављују и као организатори реда међу масом обвезника, а уколико им то време дозволи и као заштитници и саветодавци обвезника који се из разних разлога буду кретали у разним правцима.

Основна слабост овог начина чувања опреме је у томе што нема увек довољно гаранције (а у неким случајевима ни услова) да ће сви обвезници опрему прописно чувати, те се мора рачунати на извесан проценат пропадања те опреме. Сем тога, одећа се мора после извесног времена замењивати, па је тешко њено сакупљање и деоба нове опреме, а нарочито ако се ради о одећи или другој опреми различитој по врстама, боји и кроју. Да би се ова тешкоћа ублажила, требало би, у свим оним случајевима кад не постоје нарочито оправдани разлози, увести одећу исте врсте, боје и кроја. Да би распоређени обвезници могли код себе чувати лично наоружање и муницију, потребно је,

поред осталог, да зато постоје и потребни политички услови, тј. да се може наоружати народ. Но, пошто постоји могућност да се оружје раздeљено обвезницима не чува по постојећим прописима, или да се десе делимичне крађе, или да се оно злоупотреби у тучама, при извршењу кривичних дела и сл., то су неке државе у погледу чувања оружја и муниције примениле компромисно решење. Наиме, оружје и муниција се не издају појединцима нити се држе у заједничким магацинима за веће јединице, већ их чувају територијалне станице органа безбедности (милиција, полиција, жандармерија), најнижи органи цивилних власти или политичке и разне спортске организације у мањим количинама (за поједине водове или чете) у местима где се те јединице формирају.

Да би се бар делимично избегле незгоде до којих може доћи у случају кад се почетак мобилизације поклопи са временом почетка агресије, сви се слажу у томе да треба будно пратити рад на ратним припремама евентуалног непријатеља и постепено предузимати потребне мере које ће убрзати или олакшавати извршење сопствене мобилизације. Предузимање претходних мобилизацијских мера практиковано је у Првом и Другом светском рату. Тако су Немци пред почетак Другог светског рата имали списак претходних мобилизацијских мера³⁾ (од 120 редних бројева), па када је неку од тих мера требало извршити, саопштаван је само редни број списка оним командама на које се та мера односила.

Мобилизација претставља прву стратегиску радњу која треба да створи услове за извршење следеће и осталих радњи у рату, те јој свака земља мора поклонити одговарајућу пажњу и наћи најцелесходније решење свих питања у вези са њеним извршењем. Очигледно је да ће у савременим условима мобилизација бити свеобухватнија и да ће, поред мобилисања оружаних снага, обухватити и мобилисање разних цивилних организација, целокупне народне привреде итд. То ће захтевати предузимање посебних мера ради заштите становништва, индустрије, разних извора материјалних добара итд. чије разматрање излази из оквира овог чланка.

³⁾ Види *Војно дело*, бр. 7—8/56, стр. 99.